

BOZKURT-LOTUS DAVASI'NIN HUKUKİ DEĞERLENDİRMESİ VE TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ

Araştırma Makalesi

Barış Çiftçi¹

Özet

Bu çalışmanın amacı Bozkurt- Lotus Davası'nda Türkiye'nin hukuki alanda başarısını ve uluslararası alanda sağladığı başarının önemini incelemektir. 2 Ağustos 1926 tarihinde Midilli Adası açıklarında kömür taşıyan Bozkurt isimli Türk gemisi ile Lotus isimli Fransız ticaret gemisi çarpışmıştır. Çarpışma sonucu Bozkurt isimli Türk gemisi batmıştır ve 8 kişi hayatını kaybetmiştir. Lotus isimli gemi İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Lotus ticaret gemisinin kaptanı Jan Demons tutuklanmıştır. Yapılan yargılama sonucu Lozan Antlaşması'nın 28. maddesi gereğince kapitülasyonlar kaldırıldığı için ve yeni Türk Ceza Kanunu gereği Lotus isimli geminin kaptanı Jan Demons ceza almıştır. Fransa ise kapitülasyonlardan ve çarpışmanın uluslararası sularda meydana gelmesinden dolayı Türkiye'nin yargılama hakkının olmadığını savunmuştur. Karar Lahey'deki Uluslararası sürekli Adalet Divanı'na taşınmıştır. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nda Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in savunması ile dava Türkiye lehine sonuçlanmıştır. Bu sayede Türkiye'nin uluslararası bir mahkeme kararı ile haklılığını kanıtlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çarpışma, Yargılama Hakkı, Savunma, Dava, Lahey Adalet Divanı.

¹ Av., Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, baris.ciftci4@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: [0000-0003- 1247-5305].

Makale Gönderim Tarihi: 23 Aralık 2022

Makale Kabul Tarihi: 4 Nisan 2023

LEGAL ASSESSMENT OF BOZKURT V. LOTUS CASE AND ITS IMPORTANCE FOR TURKEY

Research Article

Barış Çiftçi

Abstract

The aim of this study is to examine Turkey's legal success and the importance of its international success in the Bozkurt-Lotus case. On August 2, 1926, a Turkish-flagged named Bozkurt carrying coal and a French-flagged merchant ship named Lotus collided off the island of Midilli. As a result of the collision, the Turkish ship Bozkurt sank, killing 8 people. The Lotus then arrived in Istanbul. Jan Demons, captain of the Lotus, was arrested in Istanbul. As the capitulations were abolished pursuant to Article 28 of the Treaty of Lausanne and as per the new Turkish Penal Code, the captain of the ship Lotus was sentenced as a result of the trial held in Turkey. France argued that Turkey had no jurisdiction because of capitulations and due to that the collision occurred in international waters. The matter was referred to the Permanent Court of International Justice of La Haye. With the defense of Mahmut Esat Bey, the Minister of Justice, the case ended in favor of Turkey. In this way, Turkey has proved it was right through an international court decision.

Keywords: Collision, Right To Trial, Defense, Case, Permanent Court of International Justice.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde ilk kapitülasyonlar 1479 tarihinde Venedik'e verilmiştir. 1479 tarihinden sonra da çeşitli devletlere kapitülasyonlar verilmeye devam edilmiş ve bazı devletlere kendi vatandaşını yargılama hakkı tanınmıştır (İnalçık, 1971: 1183; Akzambak,2004: 261). Osmanlı Devleti, 1856 tarihli Paris Antlaşması ile Avrupa Devletleri arasına dâhil edilmiştir (Halıcı, 2004; 364). Kırım Savaşı sonrası 1856 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda ilk kez kapitülasyonların kaldırılması gündeme gelmiş, ancak başarıya ulaşamamıştır (Gönen, 1998: 32). Lozan Antlaşması ile kapitülasyonlar tamamen kaldırılmış ve yabancı devletlerin kendi vatandaşlarını yargılama hakları son bulmuştur. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Bozkurt- Lotus Davası meydana gelmiştir. Türkiye açısından kapitülasyonların kaldırılması ve bu durumun uluslararası düzeyde tanınması açısından Bozkurt-Lotus Davası önem arz etmektedir (Tezcan, 1995: 268). Davada Türkiye yargılama hakkını kullanmıştır. Midilli Adası açıklarında kömür taşıyan Bozkurt isimli Türk bandıralı gemi ile Lotus isimli Fransız bandıralı ticaret gemisi çarpışmıştır. Çatma olayı sonucu Bozkurt isimli Türk gemisi batmış ve 8 kişi ölmüştür. İstanbul'a geldikten sonra gemi kaptanları Jan Demons ve Hasan Bey tutuklanmıştır. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanan kazaya sebebiyet veren kaptanlar ceza almıştır. Fransa; kapitülasyonlardan hâlâ yararlanabileceğini düşünmüş, ayrıca kazanın sınırları içinde meydana gelmediğini savunup Türkiye'den Jan Demons'un serbest bırakılmasını talep etmiştir. Ancak Türkiye yargıya müdahale edilemeyeceğini, istenildiği takdirde meselenin Lahey'deki Uluslararası sürekli Adalet Divanı tarafından çözülebileceğini teklif etmiştir. Fransa'nın da teklifi kabulü ile dava Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na gitmiştir. Fransa'yı Paris Hukuk Fakültesi profesörü olan Mösyö Besdevant temsil ederken Türkiye'yi Adliye Vekili Mahmut Esat Bey temsil etmiştir. Davanın Türkiye lehine sonuçlanması ile Türkiye, ilk kez uluslararası bir hukuki başarı kazanmış ayıca kapitülasyonların kaldırıldığını uluslararası alanda tescil ettirmiştir. Çalışma; Bozkurt- Lotus Deniz Kazası, Ağır Ceza Mahkemesi Yargılama Aşaması, Bozkurt- Lotus Davası'nın Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na Taşınması, Bozkurt-Lotus Davası'nın Uluslararası Hukuk Açısından Önemi ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

1. Bozkurt-Lotus Deniz Kazası

2 Ağustos 1926 gecesı Midilli Adasından 5-6 deniz mili açıklarında Türk bandıralı Kuruçeşme'den Mersin'e giden kömür taşıyan Bozkurt isimli Türk gemisi ile Lotus isimli Fransız bandıralı ticaret gemisi çarpışmıştır. Bozkurt isimli Türk gemisi, Lotus isimli Fransız gemisini görüp iki kez düdük çalmasına rağmen Lotus isimli Fransız gemisi rotasını değiştirmemiş ve Bozkurt isimli Türk gemisine çarpıp batmasına sebep olmuştur. Çarpışma sonunda Bozkurt isimli Türk bandıralı gemi mürettebatından 8 kişi hayatını kaybetmiştir. Lotus isimli Fransız bandıralı ticaret gemisi bazı kaza zedeleri gemiye alarak 3 Ağustos 1926 tarihinde İstanbul'a yanaşmıştır (Tezcan, 1995: 267). Őikâyet üzerine soruşturma başlatılmıştır. Türk bandıralı Bozkurt isimli geminin kaptanı Hasan Bey ve Lotus

isimli Fransız bandıralı ticaret gemisi nöbetçi kaptanı Jan Demons, 8 kişinin ölümüne sebebiyet verdiği için Türkiye'de tutuklanmıştır. Lotus isimli Fransız bandıralı ticaret gemisi nöbetçi kaptanı Jan Demons, Türkiye tarafından yapılan tutuklamanın haksız olduğunu, kendisinin Fransız vatandaşı olduğu için Fransa mahkemelerinin kendisini yargılaması gerektiğini açıklasa da talebi kabul edilmemiştir (Ersaydı, 2010; 34).

2. Ağır Ceza Mahkemesi Yargılama Aşaması

Savcı tarafından düzenlenen iddianamede her iki kaptanın da 1 Mart 1926 tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 383. ve 455. maddeleri gereğince "tedbirsizlik veya dikkatsizlik sebebiyle ölüme sebebiyet verme" suçundan yargılanmaları talep edilmiştir. İki kaptan da tutuklanmıştır. Kovuşturma başlayınca her ne kadar tutukluluk kararına itiraz edilse de itirazları kabul edilmemiştir (Kaya, 2009; 30).

Lotus isimli gemisin olan İstandar Davil Kumpanyası Direktörü Masamda, Lotus isimli geminin süvarisi Jan Demons'un yanlış menevasından dolayı kazanın olduğunu beyan etmiştir. Yapılan bu soruşturma sonucunda Lotus'un kaptanı Jan Demons ve Bozkurt'un kaptanı Hasan Bey'in tutuklu kalmasına karar verilmiştir. Ayrıca Bozkurt isimli Türk gemisinin sahipleri, geminin batmasından dolayı tazminat istemiyle dava açmıştır. Lotus isimli geminin kaptanı tutuklanınca ve tazminat istemiyle Lotus isimli geminin sigorta acentesine tazminat istemi ile başvurulunca olay Fransız basınının da dikkatini çekmiştir. Denizcilik acenteleri, Fransa Devleti'ne başvurup olayın Türkiye karasularında meydana gelmediğini, bu sebeple Türk mahkemelerinin yetkisinin olmadığını belirtmişlerdir (Konan, 2006: 76).

Dikkatsizlik sonucu kaza yaparak 8 kişinin ölümünden sorumlu olan Lotus isimli geminin kaptanı Jan Demons savunmasında: "Saat 23 idi. Ufukta bir ziya mecmuası gördüm. Aramızdaki mesafe 6-7 mil vardı. Gemi olduğunu fak ettim. Git gide yaklaşıyordu. Nihayet 1,5 mil kadar bir mesafeye geldik. O zaman kırmızı fenerini gördüm. Biraz sağa meyil ettim. Biraz sonra mesafe daha ziyade azaldı. Bozkurt' ta hiçbir tebdil yoktu. Fakat sonra birdenbire tebdil-i istikamet etti. Aramızdaki mesafe yarım mile inmişti. Manevra yapmak lüzumunu hissettim. Sağ uskura tornistan emri verdim. Çünkü "Bozkurt"un daima kırmızı fenerini görüyordum. Biraz sonra birdenbire sola tevcih etti. Kırmızı fener kayıp oldu ve bir an içinde "Bozkurt" önüme düştü. Tehlike çok yaklaşmış, "Kumandan" köprüye gelerek bana sağ uskura tornistan et! diye bağırmişti. Hâlbuki ben bunu çoktan yapmış ve o anda sol uskura da kumanda vermiştim." şeklinde beyanda bulunmuş ve suçsuz olduğunu dile getirmiştir (Kaya, 2009; 37).

Kaptan Hasan Bey savunmasında, Lotus isimli gemiyi dürbünle baktığında fark ettiğini, iki kısa düdük çaldığını ancak Lotus isimli gemibib bu uyarıyı dikkate almadığını, uyarıyı dikkate alsaydı kazanın kısmen de olsa önüne geçilebileceğini beyan etmiştir (Kaya, 2009; 30).

Mahkemeye sunulan birinci rapor, Lotus adlı Fransız gemisinin sorumlu ve suçlu olduğunu belirtmektedir. İkinci rapor ise her iki gemiyi suçlu bularak “Her iki gemi birbirini görebilecek mesafe içerisindeyken, Lotus kaptanının hiç olmazsa Bozkurt’un silyon fenerini görmüş olması icap eder, görmemesine bir sebep yoktur. Beynelmilel nizam-ı bahriye gereği, buldukları vaziyete göre Lotus’un Bozkurt’a yol vermesi, Bozkurt’un da yoluna devam etmesi lazım gelirdi. Lotus manevrayı geç yapmış ve Bozkurt’un da bilmukabele yanlış manevra yapmasına sebebiyet vermiştir. Diğer taraftan havanın sakin olduğu anlaşılan o gece çalınan iki düdüğün sesi herhalde işitilebilirdi. Lotus kendine düşen manevrayı yapmış fakat geç kalmıştır. Kendisi Bozkurt’un yanlış manevrasını anlayıp da ona göre hareket edememiştir. Bozkurt’a gelince yoluna devam etmesi lazım gelirken yanlış manevra yapmıştır.” şeklinde düzenlenmiştir (Kaya, 2009; 30).

Raporun ardından ağır ceza mahkemesi iki kaptanı da suçlu bularak 7 Eylül 1926 tarihinde ceza vermiştir. Mahkemenin verdiği karar şu şekildedir: “Cihet-i cezaiyesi hakkında lede’l-müzakere mücremitleri karargir olan mumaileyhima Hasan Kaptan ve Mösyö Jan Demons’un hareketleri Türk Ceza Kanunu’nun 383. maddesinin fırka-i ahiresine muvaffak olmakla müddet-i mahkûmiyetleri mahsub edilmek üzere birer sene müddetle ağır hapse konmalarına ve kendilerinden yüzer lira ağır ceza-i nakdi alınmasına ve muma-ileyhimadan Jan Demons’un kanun-ı mezkûrun 6. maddesinin fırka-i mahsusası mucebince ceza-i asliyenin üçte biri olan dört ay indirilerek mutabıkı sekiz ay müddetle hapsine ve mücremit kararın da serd ve atıyan edildiği üzere ve muma-ileyhmanın vuku-i kazanın men’i tahsisine sarf-ı mesa’î eylemiş olmaları itibariyle kanun-ı mezkûrun 413. maddesinin fırka-i mahsusasına tevfikeyen her ikisinin ceza-i aslilerinin yarısı indirilerek Hasan Kaptan’ın 6, Jan Demons’un 4 ay ve yine karar-ı mezkûrda kabul edilen esbâb-ı muhaffife-i mahfife tedbiriyenin mevcudiyetinden dolayı 59. madde mucibince cezalarının üçte birinin dahi indirilerek Jan Demons’un 3 ay 20 gün ve Hasan Kaptan’ın 4 ay müddetlerle ağır hapse konulmasına ve mezkûr 383. madde mucibince her ikisi için takdir edilen yüzer lira ceza-i nakdiyenin dahi mevadımıza göre mucebince tenzilat-ı bi’l-icrai Hasan Kaptan’dan 33 Jan Demons ‘dan 22 lira ağır ceza-i nakdi alınmasına bila isale ve bi’lvekâle tazminat iddiasında bulunan ser dümen İsmail Efendi ve Ateşçi Ahmed ve Tahsin Bey ikinci Kaptan Hasan Efendi ve Ateşçi İsmail Hakkı veresesine verilemek üzere 38. ve 39. madde-i kanuniyenin fıkra-i mahsusası delaletiyle her iki mahkûm aleyhima ile mesul bi’l-mal olan Messageries Maritimes Acentesi’ne izafeten Mösyö Antuan ve magrûk Bozkurt Vapuru müste’cir ve mücehhezi Ali İhsan Paşa’nın yekdiğerine kefil-i bi’l-mal olmak üzere mahkemece takdir edilen biner liradan beş bin liranın tahsile ve Ağır Ceza Mahkemesince İbrahim Ethem Bey hakkında ittihaz-ı karara mahal olmadığını ve masarîf-ı muhakemenin mahkûm aleyhinden tahsiline tayin olunan cezanın ağır hapis olması itibariyle tecil talebinin reddine vicahen ve müttefikan karar verildi.” (Kaya, 2009; 37).

Türk mahkemesi, 765 sayılı Ceza Kanunu’nun 6. maddesine dayanarak uygulama yapmıştır. 765 sayılı Ceza Kanunu’nun 6. maddesi; “Bir ecnebi Türk

Ceza Kanununca asgari bir seneden eksik olmayan ve şahsi hürriyeti tahdit eden bir cezayı müstelzim cürümü ecnebi memleketinde Türkiye'nin veya bir Türk'ün zararına işlediği ve kendisi de Türkiye'de bulunduğu takdirde Türk Ceza Kanununca ceza görür. Fakat bu cezanın üçte biri indirilir ve idama bedel yirmi sene ağır hapis cezası tatbik olunur." şeklindedir.

Türk Ceza Kanunu'nun 6. maddesine göre, davanın açılabilmesi için Adalet Bakanı'nın talebi veya kazadan zarar görenlerin şikayetçi olmaları yeterli kabul edilip yargılamanın Türk mahkemeleri tarafından yapılmasının uygun olduğunu belirtmiştir. Yargılama sonunda kazaya sebebiyet veren Lotus isimli geminin nöbetçi kaptanı Jan Demons'u 2 ay 22 gün ağır hapse mahkûm etmiş ayrıca 22 lira para cezası vermiştir. Bozkurt isimli geminin kaptanı Hasan Bey'i de 4 ay ağır hapse mahkûm etmiş ayrıca 33 lira para cezasına vermiştir (Ersaydı, 2010; 37).

3. Bozkurt-Lotus Davası'nın Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na Taşınması

Başsavcının görüşüne göre Türk Ceza Kanunu'nun 6. maddesi gereğince Türk mahkemeleri davaya bakmaya yetkilidir. Bu sebeple Lotus isimli Fransız bandıralı ticaret gemisi nöbetçi kaptanı Jan Demons'un tahliye talebi reddedilmiştir. Fransız Konsolosluğu Maslahatgüzarı Pervejer, Lotus gemisi kaptanının tahliye edilmesi için Türk Dışişlerine bir nota vermiştir. Türkiye ise yargıya müdahale edilemeyeceğini ancak istenilirse konunun Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nda sonuçlandırılabilceği teklif edilmiştir. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nda alınacak karara kadar İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nin yargılamaya devam edeceği, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı Türk mahkemelerini bu meselede yetkili görmezse, Lotus isimli geminin nöbetçi kaptanı Jan Demons hakkında verilecek tazminat kararının ayrıca Uluslararası Sürekli Adalet Divanı tarafından kararlaştırılacağı kararlaştırılmıştır (Ersaydı, 2010; 37).

Fransa Dışişleri Bakanı Mösyö Briand, Türkiye'nin Paris'te bulunan büyükelçisine "Adli Salahiyet ve Teessüs Hakkındaki İtilafname'nin 15. maddesi gereğince Türk adliyesinin işbu gibi takibat icrasına yetkisi olmadığını ve bu takibatın uluslararası hukuk esaslarıyla tezatlık oluşturduğunu" belirtmiştir. Türkiye ise herhangi bir aykırılık bulunmadığını, yargılamanın Türk mahkemelerinde yapılmasının doğru olduğunu belirten bir karşılık vermiştir. Türkiye bu konunun uluslararası uyuşmazlıkların çözümü mekanizması içerisinde yer alan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nda çözülmesini teklif etmiş, Fransa'nın da teklifi kabulü ile dava Lahey'deki Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na taşınmıştır (Sevinç, 2008; 240). Devletler 12 Ekim 1923 tarihinde imzaladıkları tahkimnamede Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın vereceği kararı kabul edip buna uyacaklarını belirtmişlerdir (Uğurlu, 2004; 191).

Mahmut Esat Bey; "Türkiye'nin yaptığı adli faaliyetlerin haksız olduğu düşünülüyorsa, bunu Fransız temsilcisinin kanıtlamak zorunda olduğunu, ayrıca Türkiye'nin hangi uluslararası hukuk prensiplerine aykırı hareket ettiğini

kanıtlamak zorunda olduğunu” beyan etmiştir. Gerek Türk basını gerek Fransız basını davaya büyük ilgi göstermiş ve dikkatler Bozkurt- Lotus Davasına çekilmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Mahmut Esat Bey ile görüşmüştür. Görüşmeyi Mahmut Esat Bey şu şekilde anlatmaktadır: “Bir gün, Atatürk beni nezdlerine çağırdılar. Meseleyi bir daha izah etmemi istediler. Anlattım ve sözlerimi şöyle tamamladım: Paşam, Lahey Adalet Divanı’na gidelim. Kimin haklı olduğu orada meydana çıksın. Ben, hakkımızdan eminim. Müsaade ederseniz, davamızı ben müdafaa edeyim. Kaybedersem, memlekete bir daha dönmem. Fakat kazanacağız. Hem, Adalet Divanı önüne gitmeden Fransızların dediğini yapacak olursak, Fransız devletinin tehditleri karşısında boyun eğmiş olacağız. Bu da onlara diğer meselelerde aynı tehditleri öne sürmek cesaretini verecektir. Hâlbuki Lahey Divanı’na gidersek davayı kaybetsek dahi şeref ve haysiyetimiz zedelenmez. Zira milletlerarası bir mahkemenin hükmüne uymak şerefsizlik değil, bilakis büyük şereftir.”

Bu sözler üzerine Atatürk bana: “Güle güle git. Kazanacaksın. Kazanmasan da memleket seni bağrına basacaktır, dedi.” (Bardakçı, 2005).

Fransa’yı temsil eden Paris Hukuk Fakültesi profesörü olan Mösyö Besdevant; 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması’nın “İkamet ve Adli Salahiyet Sözleşmesi’nin” 15. maddesine göre Lotus isimli geminin nöbetçi kaptanı Jan Demons’u Türk mahkemelerinin değil, Fransız mahkemelerinin yargılaması gerektiğini, bu bakımdan Türkiye’nin 15. maddeye aykırı hareket ettiğini savunmuştur. Açık denizde meydana gelen kazanın geminin bayrağını taşıdığı ülke tarafından yargılanmasını gerektiğini iddia etmiştir. (Tezcan, 1995: 270).

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, Lotus isimli geminin nöbetçi kaptanı Jan Demons’u Türk Ceza Kanunu’nun 6. maddesi gereğince yargılamanın doğru olduğunu zira Türkiye’nin de 765 sayılı Ceza Kanun’unu İtalya’dan aldığını, açık denizlerde gerçekleşen çatmalarda, kovuşturma yetkisinin sadece geminin taşıdığı bayrağın ait olduğu ülke tarafından yapılabilmesine dair bir uluslararası hukuk kuralının bulunmadığını savunmuş ve hukuka aykırı bir durumun olmadığını belirtmiştir (Ertan, 2017; 214).

Uluslararası Sürekli Adalet Divanı’nda Türkiye’yi Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, Fransa’yı ise Paris Hukuk Fakültesi profesörü olan Mösyö Besdevant temsil etmiştir. Mösyö Besdevant’ın “Türkiye, ikinci kaptan Jan Demons’u tevkif etmekle uluslararası hukuka uygun davranmış mıdır?” şeklindeki sorusunu Mahmut Esat Bey “Türkiye nöbetçi kaptan Jan Demons’u tevkif etmekle uluslararası hukuka aykırı davranmış mıdır?” şeklinde değiştirilmesini sağlayarak ispat yükünü Fransız tarafına yüklemiştir (Ertan, 2017; 214).

Mahmut Esat Bey Uluslararası Sürekli Adalet Divanı’nda Türkiye Lozan Antlaşması gereğince “bütün milletlerde müşterek olan uluslararası usulden hiçbir kayd ve sınırlama olmaksızın istifade etme hakkını kazanmıştır.” savunmasını yapmıştır (Ertan, 2017; 214).

Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın dikkat ettiği husus 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nın 15. maddesidir. Lozan Antlaşması'nın 15. maddesi şu şekildedir: "Türkiye ve akid devletler münasebatında, 16. madde ahkâmı mahfuz kalmak şartıyla salâhiyet-i kazaiye mesaili bilumum hususatta devletler hukuku prensipleri dairesinde hall ve tanzim edilecektir."

7 Eylül 1927 tarihinde Uluslararası Sürekli Adalet Divanı oy çokluğu ile Bozkurt ve Lotus isimli iki geminin çarpışması sonucu Bozkurt gemisi mürettebatından 8 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının ölümü sebebi ile Türkiye'nin ceza vermekte devlet hukuku prensiplerine aykırı hareket etmediğine karar vermiştir (Kaya, 2009; 112). Verilen kararlar Lozan Barış Antlaşması'nın 28. maddesi ve "İkamet ve Adli Salâhiyet Sözleşmesi'nin" 15. maddesine göre, kapitülasyonlar rejiminin tamamen kalktığı kabul edilmiştir. 7 Eylül 1927 tarihinde Uluslararası Sürekli Adalet Divanı Türkiye'yi, Lozan Barış Antlaşması'nın 28. maddesinde Türkiye'nin kapitülasyonları kaldırdığını, yapılan yargılamanın Lozan Antlaşması'nın İkamet ve Adli Salâhiyet Sözleşmesi'nin 15. maddesine aykırı olmadığını, açık denizde meydana gelen kazanın geminin bayrağını taşıdığı ülke tarafından yargılanmasını gerektiği iddiasına ilişkin bir kural bulunmadığını, Fransa'nın mahkemeye sunduğu örneklerin yetersiz olduğunu gerekçe göstererek davada Türkiye'yi haklı bulmuştur.

Milletler Cemiyeti Antlaşması'nın 14. maddesi gereğince kurulmuş olan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı uyuşmazlıkları çözen bir mahkemedir. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı üyeleri Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından seçilmektedir. Bazı ülkelerin temsilcileri davada oy kullanmaktadırlar. Fransa Devleti Temsilcisi Weiss, Amerika Devleti Temsilcisi Moore, Hollanda Devleti Temsilcisi Loder, İngiltere Devleti Temsilcisi Lord Finlay, Danimarka Devleti Temsilcisi Nyholm, İspanya Devleti Temsilcisi Altamira Fransa Devletini haklı görerek Fransa lehine oy kullanmıştır. Mahkeme Reisi İsviçre Devleti Temsilcisi Huber, Küba Devleti Temsilcisi Bustamante, Japonya Devleti Temsilcisi Oda, İtalya Devleti Temsilcisi Anzilotti, Brezilya Devleti Temsilcisi Pessoa, Türkiye Devleti Temsilcisi Feyzi Daim Bey Türkiye lehine oy kullanmıştır (Kaya, 2009; 113). İsviçre Devletini temsil eden mahkeme reisi Huber'in Türkiye lehine oy kullanması ile dava Türkiye lehine sonuçlanmıştır.

Mahmut Esat Bozkurt, işlenen suçun tesiri Türk gemisinde görülmüş olduğundan ceza yetkisi olduğunu ileri sürmektedir. Mösyö Briand; açık denizde bir gemi üzerinde işlenen suçların takibinin geminin bayrak devletine ait olduğunu aslında iddia etmiş, mülkîlik ilkesi iddiasına dayanak kılmıştır. Türkiye'nin yargılama yetkisini ortadan kaldıran bir uluslararası hukuk kuralını tespit edememesinden dolayı davayı kaybetmiştir. Fransa, mülkîlik ilkesi sebebi ile bayrak devleti olarak suçun Fransız gemisi üzerinde işlendiğini iddia etmiştir. Türkiye ise suçun tesirinin Türk gemisi ve mürettebatında doğduğu iddiası ile yargılama yetkisinin olduğunu belirterek şahsiliğe yakın bir iddia ileri sürmüştür. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, her ne kadar Lotus Gemisi'nin kaptanı Jan

Demons, kaza sırasında Türk sahası dâhilinde değilse de yargılama yetkisinin bulunduğu karar vermiştir (Kaya, 2009; 118).

“Mülkîlik ilkesi”, ülkelerin kendi topraklarında işlenen suçlarda kendi yargılama yetkisinin olmasını ifade etmektedir (Hakeri, 2013:75; Koca ve Üzülmöz, 2014; 704). Mağdura yönelik şahsîlik ilkesi ise mülkîlik ilkesinin tamamlayıcısı niteliğindedir. (Dönmezer ve Erman, 1997: 394; İçel ve Donay, 2005 :165). “Mağdura göre şahsîlik ilkesi” gereğince yabancı bir ülkede Türk vatandaşına karşı bir suç işlenmesi durumunda mağdurun Türkiye Devleti vatandaşı olması gibi makul bir bağlantı varsa Türkiye Devletinin yargılama yetkisi bulunmaktadır (Turhan, 2005; 197). Ayrıca Türk Ceza Kanunu’nun 6. maddesinden anlaşılacağı üzere, “Cezası 1 yıldan çok olan bir suçun Türkiye ve Türk’e karşı işlenmesi halinde, suçu işleyen kişi Türkiye’de bulunuyorsa kendisine Türk Ceza Kanunları uygulanacaktır.” Lotus isimli Fransız gemisi nöbetçi kaptanı Jan Demons ihmal sonucu 8 Türk’ün hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Türkiye Devleti sınırları içinde olmasa da Türk’e karşı bir suç işlemiştir. Daha sonra da şüpheliler İstanbul’a gelmiştir. Bu sebeple Türkiye’nin yargılama yetkisi bulunmaktadır. Türkiye’nin “mağdura göre şahsîlik” ilkesi uyarınca yargılama hakkı ve verdiği karar yerindedir. Lozan Antlaşması sayesinde kapitülasyonların kalktığı ve Türkiye’nin hiçbir devlete imtiyaz tanımamasından dolayı kendi ceza kanunu eşit şekilde uygulamıştır (Hakeri, 2013; 75).

4. Bozkurt-Lotus Davası’nın Uluslararası Hukuk Açısından Önemi

Uluslararası Sürekli Adalet Divanı’nın Bozkurt- Lotus Davası’nda Türkiye’yi haklı bulması Türkiye’nin itibarını arttırdığı gibi devletlerin yargı yetkisini sınırlayan konularda bir düzenleme olmadığı takdirde devletlerin yargılama hak ve yetkisine sahip olduğunu tescilleyem bir karar olmuştur. Açık denizde işlenen suçların cezасız kalmaması yönünden de önem arz etmektedir (Akzambak,2004: 279).

Daha sonraki dönemlerde Fransa’nın baskısı ile çatma durumunda yargı yetkisinin “yalnızca geminin bayrağını taşıdığı ülkeye ait olduğu yönünde” veya “failin vatandaşı olduğu devletin yetkili olduğu yönünde” kurallar kabul edilmiştir. Cezai Yetki konusuna ilişkin 1952 tarihli Brüksel Sözleşmesi, Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi’nin 11. maddesi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 97. maddesi bu yöndedir (Ertan, 2017; 215).

Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi’nin 11. maddesi: “Kaptanın veya gemi hizmetindeki diğer herhangi bir şahsın cezai veya disiplin sorumluluğunu gerektiren açık denizdeki bir çarpışma veya gemiyle ilgili diğer herhangi bir seyrüsefer olayı halinde, bu gibi kişilere karşı bayrak Devletinin veya bu gibi kişilerin vatandaşı oldukları Devletin yargısal ve idari mercilerinden başka herhangi bir merci önünde hiçbir cezai veya disiplin takibatı yapılamaz. Disiplin meselelerinde, bir kaptanlık belgesi veya bir yetki belgesi veya iznini vermiş olan Devlet, belge hamili onu veren Devletin bir vatandaşı olmazsa bile gerekli hukuki işleminden sonra, bu gibi belgeleri geri almaya, tek başına yetkili olacaktır. Bayrak

Devletin mercileri dışındaki diğer herhangi bir merci, bir soruşturma tedbiri olarak dahi geminin tutuklanması veya yakalanmasını hiçbir şekilde emredemez." şeklindedir.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 97. maddesi: "Açık denizde, kaptanın veya gemi hizmetindeki diğer herhangi bir kişinin ceza veya disiplin sorumluluğunu intaç ettiren bir çatma halinde veya deniz seyrüseferine ilişkin diğer herhangi bir olayda, bu kişiler hakkında ceza veya disiplin kovuşturması, ancak ya geminin bayrağını taşıdığı devletin veya bu kişilerin tabiiyetinde buldukları devletin adli veya idari makamları nezdinde açılabilir. Disiplin konusunda bir kaptan brövesi veya yeterlilik veya ehliyet belgesi vermiş olan devlet, belge sahibi, bu devletin vatandaşı olmasa dahi, yasal yollara riayet ederek, bu belgelerin geri alınmasına karar verme hususunda münhasır yetkili olacaktır. Bayrak devleti yetkilileri dışında hiçbir makam tarafından soruşturma amacıyla da olsa, gemiye el konulması veya geminin seferden alıkonulması emredilmeyecektir." şeklinde düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere Bozkurt- Lotus Davası'ndan sonra, uluslararası antlaşmalara madde koyularak çatma ve deniz seyrüseferine ilişkin diğer her türlü olayda cezai yargı yetkisini özel olarak düzenlenmiştir. Bu bakımdan; açık denizde, kaptanın veya gemi hizmetindeki diğer herhangi bir kişinin ceza veya disiplin sorumluluğunu intaç ettiren bir çatma halinde veya deniz seyrüseferine ilişkin diğer herhangi bir olayda, bu kişiler hakkında ceza veya disiplin kovuşturması ancak ya geminin bayrağını taşıdığı devletin veya bu kişilerin tabiiyetinde buldukları devletin adli veya idari makamların yargılama yapacağı düzenlenmiştir.

Osmanlı Devleti, kendi sınırları içinde suç işleyen yabancılara karşı yargı hakkını kullanamazken; Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Antlaşması sayesinde yurt dışında bir Türk vatandaşına karşı suç işleyen yabancılara karşı yargılama yetkisinin bulunduğunu Uluslararası Sürekli Adalet Divanı kararıyla uluslararası bir mahkemede kanıtlamıştır. Fransa "açık denizde gemiler bayrağını çektikleri devletin (bayrak devletinin) yetkisine tabidir" prensibine dayanarak Fransız bayraklı Lotus gemisinin Türkiye'nin yargılamayacağını savunmuştur. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı bu savunmayı kabul etmemiştir. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, açık denizlerde işlenen suçlarda, sadece geminin bağlı olduğu devletin soruşturma ve kovuşturma hakkı bulunduğunun zorunlu ve kesin bir kural olmadığını, somut olayda suçun açık denizde Fransız gemisinin Türk gemisine çarpması sebebiyle işlendiği için Türkiye'nin yaptığı yargılama ile uluslararası hukuka aykırı davranmadığına karar vermiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu başarısı ile uluslararası alanda saygınlık kazanmıştır.

Somut olayda açık denizde Türk bayrağı taşıyan Bozkurt gemisinde suç meydana gelmiştir. Bu bakımdan somut olay Türkiye Devletinde meydana gelmiş sayılmaktadır. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nda verilen Bozkurt-Lotus Davası kararı ile mağduru Türk vatandaşı olan 8 kişinin ölümünün Türkiye sınırları dışında işlenmiş suçlarda Türkiye yargılama yetkisine sahip olduğunu

bütün dünyaya kanıtlamıştır (Tezcan, 1995: 267). Bozkurt- Lotus Davası sonucunda Türkiye hem hukuki hem siyasi başarı elde etmiştir. Bu bakımdan Bozkurt- Lotus Davası Türkiye tarihinde hukuki ve siyasi öneme sahiptir.

SONUÇ

2 Ağustos 1926 tarihinde Midilli Adasından 5-6 deniz mili açıklarında Kuruçeşme'den Mersin'e giden ve kömür taşıyan, Bozkurt isimli Türk bandralı gemi ile Lotus isimli Fransız bandıralı ticaret gemisi çarpışmıştır. Bozkurt isimli Türk gemisi Lotus isimli Fransız gemisini görüp iki kez düdük çalmasına rağmen Lotus isimli Fransız gemisi rotasını değiştirmemiş ve Bozkurt isimli Türk gemisine çarpıp batmasına sebep olmuştur. Çarpışma sonunda Bozkurt isimli Türk bandıralı gemi mürettebatından 8 kişi hayatını kaybetmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 6. maddesine gereği Türk vatandaşına karşı işlenen suçlarda şüphelinin Türkiye'de bulunması durumunda Adalet Bakanı'nın talebi veya kazadan zarar görenlerin şikayetçi olmaları yeterli kabul edilip yargılamanın Türk mahkemeleri tarafından yapılması düzenlenmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin yargılama hakkı olduğu açıktır. Ancak tarafların istemiyle dava uluslararası bir mahkeme olan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na taşınmıştır. Bozkurt- Lotus Davası'nın Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nda Türkiye lehine sonuçlanması uluslararası bir mahkemede yargılama hakkının Türkiye'ye ait olduğunu tescil ettirmiştir.

Uluslararası sürekli Adalet Divanı, açık denizlerde işlenen suçlarda, sadece geminin bağlı bulunduğu devletin yargılama hakkı bulunduğunun kesin bir kural olmadığına karar vermiştir. Ayrıca suç açık denizde Lotus isimli Fransa bayraklı geminin Türk bayraklı Bozkurt isimli gemiye çarparak 8 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşına karşı işlenmesi de söz konusudur. Ticaret gemilerinde açık denizlerde işlenen suçlarda geminin bayrağını taşıdığı ülkenin uzantısı durumunda olduğu, münhasır yetkisi bulunduğu iddiası bir kurala bağlı değildir. Bu sebeple Türkiye'nin yargılama yapması uluslararası kurallara aykırı değildir. Ayrıca mağduru Türk vatandaşı olan yurt dışında işlenmiş suçlarda Türkiye'nin yargı yetkisi bulunduğu dair önemli bir karardır. Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nın 28. maddesi sayesinde kapitülasyonların kaldırıldığını uluslararası camiada kanıtlanmasını sağlamıştır. Davada gösterdiği üstün çabadan ve başarıdan dolayı Mahmut Esat Bey'e "Bozkurt" soyadı verilmiştir.

Fransa, "mülklik ilkesi" sebebi suçun Fransız gemisi üzerinde işlendiğini iddia etmiş ve yargılama yetkisinin Fransız mahkemelerinde olduğunu savunmuştur. Türkiye ise suçun tesirinin Türk gemisi ve mürettebatında doğduğu iddiası ile yargılama yetkisinin kendisine ait olduğunu belirtmiştir. Türkiye, şahsiliğe yakın bir iddia ileri sürmüştür. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, kazanın Türk sahası dâhilinde olmadığını ancak açık denizlerdeki gemiler, bayrağını taşıdıkları devletin ülkesinin bir parçası sayıldığı için ve olayda suçun meydana geldiği yer, Türk bayrağını taşıyan Bozkurt gemisi olduğuna karar vermiştir. Gerek "mağdura göre şahsilik" ilkesi gerekse "mülklik ilkesi" uyarınca Türkiye yargılama yetkisine sahiptir. Bu bakımdan Uluslararası Sürekli Adalet

Divanı yerinde karar vermiştir. Gerek "mülkîlik ilkesi" gerekse "mağdura yönelik şahsîlik ilkesi" gereği verilen karar doğrudur. Zira suç Midilli Adasından 5-6 deniz mili açıklarında meydana gelmiş ve Türkiye Devletinin vatandaşlarına karşı işlenmiştir. Daha sonra ise İstanbul'a geldikleri için Türkiye Devletinin yargılama yetkisi bulunmaktadır. Türk bayrağını taşıyan Bozkurt gemisine yapılan haksız fiil niteliğinde çarpışma sonucu Türkiye Devletinin sınırları içinde gerçekleşmiş gibi Türkiye'nin yetkili bulunduğunu kabul etmiştir. Bu sebeple Uluslararası Sürekli Adalet Divanı doğru bir değerlendirme yapmıştır.

Bozkurt-Lotus Davası'nın Türkiye lehine sonuçlanması ile kapitülasyonların tamamen sona erdiği; ayrıca Türkiye ile Fransa'nın eşit konumda olduğu uluslararası bir mahkemede kanıtlanmıştır. Türkiye Bozkurt-Lotus Davasını kazanarak bağımsız bir ülke olduğunu tüm dünyaya kanıtlamıştır. Bu bakımdan Bozkurt-Lotus Davası hukuki ve siyasi öneme sahiptir. Türkiye hem yargılama yetkisine sahip olduğunu dünyaya kanıtlamış hem de sömürge konumunda olmadığını, tam bağımsız bir ülke olduğunu uluslararası bir mahkeme olan Lahey'deki Uluslararası sürekli Adalet Divanında tescil ettirmiştir.

KAYNAKÇA

- Akzambak, M. (2005), Atatürk'ün Devrimci Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt. İstanbul
- Bardakçı, M. (20 Şubat 2005), "Mahmut Esat Bozkurt, 35'indeyken La Haye'de Fransızlar'ı Fena Devirmişti", Hürriyet Gazetesi, Arka kapak yazısı.
- Durmuş, T. (1995), "Bozkurt-Lotus Davasının Uluslararası Hukuktaki Önemi ve Yeri" Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi II, C: II, S: 4-5, 1994-1995, İzmir, ss.267-274.
- Dönmezer, S.S. ve Erman, S. (1997), Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C.I, İstanbul.
- Ersaydı, A. (2010), Bozkurt-Lotus Davası ve Genç Türkiye'nin Hukuksal Yetkinliği, Tarih Okulu Dergisi, Uşak.
- Hakeri, H., Ceza Hukuku Genel Hükümler, Adalet Yayınları, Ankara, 2013.
- Halıcı, Ş. (2004), Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- İçel, K. ve Donay, S. (2005), Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, Genel Kısım, Birinci Kitap, İstanbul.
- İnalçık, H. (1971), İmtivazat, The Encyclopaedia of İslam. Cilt: III. London, E-kitap havuzu, Ankara.
- Kaya, H. (2009), Bozkurt-Lotus Davası (Basına Göre), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Marmara Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2014), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınları, Ankara.

- Konan, B. (2006) Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Sevinç, Ş. (2018), Bozkurt-Lotus Deniz Kazası, Bozkurt-Lotus Davası ve Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in Uluslararası Hukuktaki Büyük Zaferi. Çaka Bey'den Günümüze Kuşadası ve Çevresinde Türk Tarihi, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın.
- Temuçin, F. E. (2019), Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Turhan, F. (Ağustos 2005), "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanmasında Evrensellik İlkesi ve Yeni TCK (Madde 13)", Hukuki Perspektifler Dergisi (HPD), Sayı: 4, ss.197-211.
- Uğurlu, N. (2004), Mahmut Esat Bozkurt, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Saner Gönen, Y. (1998), Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Hukuki Durumu, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.